

negatív tapasztalatai. A komáromi Matica-klub vezetősége pl. sérelmezte, hogy a Csemadok járási bizottsága magyar nyelven írt levélben üdvözölte a klub megalakulását. A Csemadok és a Matica között – ez máris látható – további súrlódások várhatók a helyi kulturális intézmények, berendezések használatát illetően is. Ugyancsak problémákat fog jelenteni a Maticának az az igénye is, hogy teljes egészében kapja vissza volt ingatlan és ingó vagyontárgyait (kultúrházak, könyvtárak és berendezésük, felszerelésük, stb.).

A járási pártbizottságok az első hetek letargija után szintén igyekeztek és igyekeznek a nemzetiségi problémákkal kapcsolatos szélsőséges nézetek, megnyilvánulások tompítására, kiküszöbölésére. A legjobb eredményt ezen a téren a Dunaszerdahelyi és a Lévai járásban érték el. Javul a helyzet Komáromban is. A Komáromi Járási Pártbizottság pl. május végén szlovák és magyar nyelvű levelet intézett a lakossághoz, amelyet minden családhoz eljuttattak (a levelet mellékelem).⁴⁸⁰ Viszonylag nyugodt a helyzet a Rozsnyói járásban is, több a probléma a Rimaszombati és a Kassai járásban.

A felső párt- és állami vezetés álláspontja nem megy túl a CSKP, illetve a SZLKP akcióprogramjában foglaltakon. Nem hivatalos beszélgetések során a felső vezetők azon véleményüknek adtak kifejezést, hogy először a szlovák-cseh viszonyt kell rendezni, utána majd megfelelően rendezik a nemzetiségek helyzetét is. Ebből kiindulva helytelenítik – anélkül, hogy erről érdemben nyilatkoznának –, elsietettnek tartják a Csemadok határozatát, illetve a nemzetiségek jelentkezését igényeikkel, követeléseikkel.

Budapest, 1968. június 6.

Sztankó

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/6-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

135

Prága, 1968. július 4. Barity Miklós prágai magyar ideiglenes ügyvivő jelentése, amelyben a Csemadok vezetőitől kapott információk alapján beszámol az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának tárgyalásairól.

SZIGORÚAN TITKOS!

Prága, 1968. július 4.

67/2/szt.1968.

Tárgy: A magyar nemzetiség helyzetére vonatkozó információk

Előadó: Barity M..

480 A mellékletet nem közöljük.

Gépelte: Tatár Iné.
 Készült: 5 példányban.
 3 pld.: Központnak
 1 pld. Saját

Jelentésünkben mindenekelőtt azokról az információkról és értékelésekről számolunk be, amelyeket a CSEMADOK vezetőitől kaptunk.

A CSEMADOK vezetése változatlanul a március 12-én elfogadott állásfoglalás alapján áll. Azt jónak, helyesnek tartják, annak megvalósítására törekszenek. Kosztanko⁴⁸¹ járási titkár ezzel kapcsolatosan kijelentette, hogy ebben az állásfoglalásban reális követeléseket fogadtak el, tartalmában szocialistaellenes elem nincs. A probléma abban rejlett, hogy a CSEMADOK vezetése a készülő álláspontot nem vitatta meg a CSEMADOK vezetésének kommunista aktívájával és ennek következtében nem tudott kellően felkészülni az állásfoglalás megjelentetése utáni reagálásokra. A szlovák sajtó ebből az állásfoglalásból egyes részeket kiragadott tendenciózus beállításban ismertetett, és nacionalista túlzásoknak minősítette azokat. Az Új Szó és más magyar lapok részéről történt reagálások lényegében ugyanebben a hibába estek, és ez kölcsönös vádaskodássá fajult.

Itt jegyzem meg azokat a véleményeket, miszerint a szlovákiai magyarság többségére az a jellemző, hogy helyeslik és támogatják a párt politikáját. Általános volt az a vélemény, hogy a kedélyek fokozatosan megnyugszanak. Néhány alkalommal említést tettek viszont arról, hogy megítélésük szerint fennáll a reális veszélye annak, hogy a járási és megyei küldöttkonferenciákon különösen ott, ahol szlovákok vannak többségben, a magyar kongresszusi küldötteket nem választják meg. Ahol pedig megválasztják, ott várható, hogy teljesen ismeretlen emberek kerülnek a küldöttek közé.

A CSEMADOK vezetői folyamatos tárgyalásokat folytatnak Bratislavában és Prágában. A föderatív elrendeződés kérdésével foglalkozó Husák-féle bizottságnak van egy nemzetiségi albizottsága, amelynek Szabó Rezső tagja, de minden ülésen részt vesz Dobos László is. Az eddigi tárgyalások azt mutatják, hogy csak kompromisszumos megoldások várhatók. Ebben a nemzetiségi albizottságban szlovák részről részt vesznek olyan személyek is mint Okáli, Pavlík, Falťan, akik a felszabadulást követően eléggé exponálták magukat a magyarok elleni intézkedésekben és ma is a legerőteljesebben ellenzik a magyar nemzetiség követeléseinek teljes mértékű kielégítését. Problémáik megértése tekintetében a legnagyobb megértést maga Husák elvtárs tanúsítja. A CSEMADOK vezetőinek helyzetét megnehezíti az, hogy megfelelő szakemberhiányában szenvednek, amelynek következtében különösen jogi vonatkozásban érvelésük nem eléggé hatásos. Megnehezíti a nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatos tárgyalások előrehaladását az, hogy az ukrán nemzetiségi szervezet vezetése nem egységes, különböző csoportokra szakadtak, amelynek következtében állandóan változtatják elképzeléseiket.

Az eddigi tárgyalások során a következő kérdésekben alakult ki előzetes egyetértés:

1. A Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzetét, egyenjogúságát egy alkotmányjogi törvényben kell lefektetni.

481 Az eredeti dokumentumban: Kostanko.

2. A kétnyelvűség elvének alkalmazásáról külön nyelvi törvényt kell elfogadtatni.

3. A föderáció bevezetése során területi átrendezést kell végrehajtani, vagyis etnikai járhatókat kialakítani.

Az, hogy ezekben a kérdésekben előzetes egyetértés mutatkozik még mindig nem jelenti azt, hogy ez tisztán meg is valósul. A szlovák sajtó egy része fenti három kérdésben ellentétes véleményeket, álláspontokat közöl.

A magyaroknak a képviseleti kérdésben elfoglalt helyzetére vonatkozóan ugyanazokról a tervekről beszéltek, amelyekről már a 3/54/szt.1968. számú jelentésemben írtam. Pozitívnak tartják azt, hogy májusban az SZLKP KB mellett egy állandó nemzetiségi bizottságot hoztak létre.

Nagy problémát jelent a CSEMADOK állásfoglalásában szereplő kitétel, hogy az öngazgatás alapján kívánják a magyarok ügyeit végezni. Az öngazgatás tartalmi kérdéseiben nem tudnak előrejutni, e tekintetben nincs meg a kellő megértés. A CSEMADOK vezetői szerint ez nem jelent egy területi autonómiára való törekvést, hanem a szlovákiai törvényhozó és végrehajtó testületekben önálló magyar szervek létesítését, összes ügyeik önálló végzését, az össz-szlovákiai állami szervek szerves részeként.

Szlovák részről van olyan tendencia, hogy a nemzetiségi politikában folytatott eddigi gyakorlatot lényegében kielégítőnek tartják, azzal, hogy nagyobb képviseletet kívannak adni a nemzetiségnek és nagyobb működési önállóságot az eddigi szervezeteknek.

Figyelemreméltó és nem véletlen jelenség az, hogy amíg a CSKP akcióprogramjában az öngazgatás elve kifejezésre jut, addig az SZLKP programjában erről egy szó sem esik. A tárgyalások során viszont ezt szlovák részről úgy értelmezik, hogy nem akarták ismételni a CSKP akcióprogramját, hanem azt kiegészíteni igyekeztek.

Szerintük a CSEMADOK állásfoglalásában szereplő javaslatok elfogadásával a nemzetiségi kérdés megoldásának egy olyan modelljét lehetne elérni, ami különbözne a szocialista országokban eddig alkalmazott megoldásoktól.

A Matica slovenská klubjaival kapcsolatban elmondották, hogy azok Dél-Szlovákiában a CSEMADOK tevékenységének ellensúlyozását célozzák. Ezekkel a klubokkal jó kapcsolatokat akarnak kiépíteni, együttműködni akarnak velük. Sok helységben nagy gondot okoz az, hogy a Matica slovenská klubjaiban a volt Hlinka-pártiak⁴⁸² jutottak vezető szerephez és ezek nacionalista hangulatot terjesztenek. Véleményük szerint ezek a klubok nem lesznek tartósan életképesek.

A CSEMADOK állásfoglalásának megjelenése után olyan rémhírek terjedtek el, hogy könnyű volt a szlovákiai magyaroknak egy ilyen állásfoglalást kiadni, mert azt magyarországi szakemberek készítették. Később ugyanerről már az a hír terjedt el, hogy az állásfoglalást Brezsnjevék készítették.

Barity Miklós
id. ügyvivő

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/8-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

482 A világháborús szlovák állam uralmon lévő pártjának, Hlinka Szlovák Néppártjának (Hlinkova Slovenská ľudová strana) hívei.

Pozsony, 1968. szeptember 13. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése az augusztus 21-i megszállás utáni szlovákiai viszonyokról, amelyben beszámol a magyar lakosság magatartásáról és helyzetéről is (részlet).

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/10/SZT/1968.

Pozsony, 1968. szeptember 13.

Tárgy: Belpolitikai helyzet
(Szlovákia)

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség.

1 pl. saját.

[...] ⁴⁸³

A szlovákiai magyar nemzetiség reagálása és magatartása az augusztusi napokban erősen megoszlott. A Csemadok vezetőitől származó értesülések szerint vidéken a helyzet – bár a csapatok bevonulását általában elítélően fogadták – viszonylag nyugodt volt. A magyar és szlovák lakosság közötti korábbi éles feszültségek csökkentek, szinte egység jött létre „az okkupáció ellen”. A magyar lakosság között volt (és van) egy olyan aggodalom, hogy ha a szövetséges (köztük a magyar) csapatok elhagyják majd Szlovákiát, a szlovák lakosság rajtuk, az itteni magyarokon fogja kitölteni bosszúját.

A Csemadokban is többféle irányzat, csoport alakult ki; az egyik élesen elítélte a csapatok bevonulását, a másikat „hurra-optimizmus” jellemezte, s végül a harmadik irányzat igyekezett józanul felmérni a helyzetet és az adott realitásokból kiindulni. Szabó Rezső, a Csemadok főtitkára szerint sikerült ezt az irányzatot érvényre juttatni a Csemadok állásfoglalásaiban, amelyekben kiálltak ugyan a párt, a kormány, a köztársasági elnök mögött, de igyekeztek elkerülni a túlzásokat. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a Csallóközben a „gabona városából” (Dunaszerdahely) a Csemadok közvetlen közreműködésével és irányításával működött egy illegális magyarnyelvű adó, amelynek hangvétele nemigen különbözött az akkori szlovák adókéttől. Végül híreink szerint olyan szélsőséges, irredenta nézetek is voltak, amelyek szerint ez kitűnő alkalom lett volna a magyarlakta dél-szlovákiai területek Magyarországhoz való csatolására.

A SZLKP kongresszusán a párt vezető szerveibe a magyar nemzetiségű lakosság korábbi ismert képviselői közül (Lőrincz, Dénes, Fábry, Kosztanko, Asztalos) ⁴⁸⁴ egyiket sem

483 A kihagyott rész az 1968. augusztus 21-i megszállást követő általános politikai helyzetről, a kommunista párton belüli erőviszonyokról, a közhangulatról és a tömegtájékoztatási eszközökben uralkodó viszonyokról szól.

484 Lőrincz Gyula az SZLKP KB Elnökségének, Dénes Ferenc és Kosztanko Antal az SZLKP KB-nak, Fábry István az SZLKP Ellenőrző és Revíziós Bizottságának volt a tagja; Ladislav Asztalos szlovák nemzetiségű KB-tag volt.